

Πόλεις κι Εξεγέρσεις – Eric J. Hobsbawm

Πηγή: <http://libcom.org/>

Οτιδήποτε άλλο κι αν είναι μια πόλη, είναι την ίδια στιγμή ο τόπος που κατοικεί ένας συγκεντρωμένος πληθυσμός φτωχών ανθρώπων, και στις περισσότερες περιπτώσεις, ο χώρος μιας πολιτικής εξουσίας που επηρεάζει τις ζωές τους. Ιστορικά, ένα από τα πράγματα που οι πληθυσμοί των πόλεων έκαναν γι' αυτό, ήταν να διαδηλώνουν, να κάνουν ταραχές ή εξεγέρσεις, ή να εξασκούν εν πάσει περιπτώσει μια άμεση πίεση στις αρχές που συμβαίνει να δρουν στην εμβέλειά τους. Δεν έχει ιδιαίτερη σημασία για τους κατοίκους μιας πόλης εάν η εξουσιαστική αρχή της πόλης είναι τοπική, ή αν σε άλλες περιπτώσεις είναι ευρύτερη, εθνική, ή ακόμα και παγκόσμια. Ωστόσο, κάτι που επηρεάζει τους υπολογισμούς τόσο των αρχών όσο και των πολιτικών κινημάτων που θέλουν ν' ανατρέψουν καθεστώτα, είναι εάν οι πόλεις είναι πρωτεύουσες (ή -κάτι που έχει ανάλογη σημασία- ανεξάρτητες πόλεις-κράτη), ή έδρες γιγαντιαίων εθνικών ή πολυεθνικών οργανισμών, καθώς εάν είναι, οι αστικές ταραχές κι εξεγέρσεις μπορούν να πάρουν πολύ πιο δυναμική τροπή απ' ότι αν η αρχή της πόλης είναι απλά τοπική.

Το θέμα αυτού του άρθρου είναι το πώς η δομή των πόλεων έχει επηρεάσει λαϊκά κινήματα αυτού του είδους, και αντιστρόφως, τί επίδραση είχε ο φόβος τέτοιων κινήματων στην αστική πολεοδομία. Το πρώτο σημείο είναι πολύ πιο γενικό από το δεύτερο. Λαϊκές ταραχές, εξεγέρσεις και διαδηλώσεις, είναι ένα σχεδόν παγκόσμιο φαινόμενο των πόλεων, κι όπως

ξέρουμε τώρα, συμβαίνει πλέον ακόμα και στις πιο ευημερούσες μητροπόλεις του ανεπτυγμένου κόσμου. Από την άλλη, ο φόβος τέτοιων επεισοδίων είναι αδιάλειπτος. Μπορεί να θεωρηθεί δεδομένος, ως αναμφίβολη παράμετρος της ύπαρξης των πόλεων, με την μορφή που είχε στις περισσότερες προ-βιομηχανικές πόλεις, ή με την μορφή των αναταραχών που ξεσπούν περιοδικά και σβήνουν χωρίς να παράγουν κάποιο σημαντικό αποτέλεσμα στη δομή της εξουσίας. Μπορεί να υποτιμηθεί, σε περίπτωση που δεν υπάρχουν ταραχές ή εξεγέρσεις για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, ή επειδή παρέχονται θεσμικές εναλλακτικές σ' αυτές, όπως οι μηχανισμοί της τοπικής αυτοδιοίκησης, οι εκλογές. Υπάρχουν άλλωστε, πλέον, ελάχιστες διαρκώς ταραχώδεις πόλεις. Ακόμα και το Παλέρμο, που πιθανώς κατέχει το πανευρωπαϊκό ρεκόρ με 12 εξεγέρσεις μεταξύ του 1512 και του 1866, μετρά μακροχρόνιες περιόδους που ο πληθυσμός του έμεινε σχετικά ήσυχος. Απ' την άλλη, απ' τη στιγμή που οι αρχές θα πάρουν απόφαση να μεταβάλλουν την πολεοδομική δομή λόγω της πολιτικής νευρικότητας, τα αποτελέσματα είναι πιο πιθανό να είναι αισθητά και μακροχρόνια, όπως οι λεωφόροι του Παρισιού.

Η αποτελεσματικότητα της ταραχής ή της εξέγερσης εξαρτάται από τρεις όψεις του πολεοδομικού σχεδιασμού: πόσο εύκολα μπορούν να κινητοποιηθούν οι φτωχοί, πόσο ευάλωτα απέναντί τους είναι τα κέντρα εξουσίας, και πόσο εύκολα μπορούν να κατασταλλούν. Αυτές καθορίζονται εν μέρει από κοινωνιολογικούς, πολεοδομικούς και τεχνολογικούς παράγοντες, ωστόσο οι τρεις αυτοί δεν είναι πάντοτε διακριτοί. Για παράδειγμα, η εμπειρία δείχνει ότι μεταξύ των μορφών των αστικών συγκοινωνιών, τα τραμ, τόσο στην Καλκούττα όσο και στη Βαρκελώνη, είναι εξαιρετικά βολικά για τους εξεγερμένους. Εν μέρει λόγω μιας αύξησης των τιμών των εισιτηρίων, που τείνει να επιρρεάζει ταυτόχρονα όλους τους φτωχούς, αποτελούν έναν πολύ φυσικό καταλύτη της αναταραχής, εν μέρει επειδή αυτά τα μεγάλα και προσδεδεμένα στην τροχιά τους οχήματα, όταν καούν ή αναποδογυριστούν, μπορούν να μπλοκάρουν έναν δρόμο και να διαταράξουν την κυκλοφορία πολύ εύκολα. Τα λεωφορεία δε φαίνεται να παίζουν τόσο σημαντικό ρόλο στις ταραχές, ενώ οι υπόγειοι συρμοί φαίνεται να είναι ολοκληρωτικά άσχετοι (εκτός απ' την μεταφορά των εξεγερμένων), τα αυτοκίνητα απ' την μεριά τους, μπορούν να χρησιμοποιηθούν κάλλιστα ως αυτοσχέδια εμπόδια ή οδοφράγματα, ωστόσο, κρίνοντας απ' τις πρόσφατες εμπειρίες του Παρισιού, χωρίς μεγάλη αποτελεσματικότητα. Εδώ η διαφορά είναι καθαρά τεχνολογική.

Έπειτα, τα πανεπιστήμια στο κέντρο μιας πόλης είναι προφανώς πιο επικίνδυνα ως επίκεντρα πιθανών ταραχών απ' ότι τα πανεπιστήμια στα περίχωρα ή πίσω από κάποια ζώνη πρασίνου, κάτι που είναι γνωστό στις περισσότερες λατινοαμερικάνικες κυβερνήσεις. Οι συγκεντρώσεις των φτωχών είναι πιο επικίνδυνες όταν βρίσκονται μέσα ή δίπλα στο κέντρο των πόλεων, όπως στα γκέττο του 20ού αιώνα πολλών βορειοαμερικανικών πόλεων, παρά όταν βρίσκονται σε σχετικά απομακρυσμένα προάστια, όπως στη Βιέννη του 19ου αιώνα. Εδώ η διαφορά είναι πολεοδομική, κι εξαρτάται απ' το μέγεθος της πόλης και τον καταμερισμό της λειτουργικής εξειδίκευσης στο εσωτερικό της. Ωστόσο, ένα κέντρο πιθανής φοιτητικής αναταραχής στα περίχωρα μιας πόλης, όπως η Nanterre στο Παρίσι, είναι πολύ πιο πιθανό να προκαλέσει επεισόδια στο κέντρο της πόλης, απ' ότι οι αλγερινές παραγκουπόλεις στο ίδιο προάστειο,

καθώς οι φοιτητές είναι πιο κινητικοί και το κοινωνικό τους σύμπαν πιο μητροπολιτικό απ' ότι των μεταναστών εργατών. Εδώ η διαφορά είναι κυρίως κοινωνιολογική.

Ας υποθέσουμε λοιπόν ότι οικοδομούμε την ιδανική πόλη για ταραχές κι εξεγέρσεις. Πώς θα μοιάζει άραγε; Θα πρέπει να είναι πυκνοκατοικημένη κι όχι πολύ μεγάλη σε επιφάνεια. Ουσιαστικά θα πρέπει να είναι εφικτό να τη διασχίσει κανείς με τα πόδια, αν και η μεγαλύτερη εμπειρία ταραχών στις πλήρως μηχανοκίνητες κοινωνίες ίσως μεταβάλλει αυτόν τον ισχυρισμό. Θα ήταν ίσως καλό να μη χωρίζεται από κάποιο μεγάλο ποτάμι, όχι μόνο επειδή οι γέφυρες ελέγχονται εύκολα από την αστυνομία, αλλά κι επειδή είναι διαδεδομένο στη γεωγραφία ή την κοινωνική ψυχολογία πως οι δυο όχθες ενός ποταμού τείνουν να περιφρονούν η μια την άλλη, όπως μπορεί να διαβεβαιώσει και ο καθένας που μένει στο Νότιο Λονδίνο ή στην Αριστερή Όχθη του Παρισιού.

Οι φτωχοί της θα πρέπει να είναι σχετικά ομογενείς, κοινωνικά ή και φυλετικά, αν και θα πρέπει να θυμόμαστε ότι στις προ-βιομηχανικές πόλεις ή στις γιγαντιαίες ζώνες υπο-απασχόλησης στις αναπτυσσόμενες χώρες σήμερα, αυτό που με την πρώτη όψη μοιάζει με έναν αρκετά ετερογενή πληθυσμό, μπορεί να επιδεικνύει αξιοσημείωτη ενότητα, όπως μαρτυρούν οικείοι ιστορικοί όροι όπως "η εργατιά", "η πλέμπα", "ο όχλος". Θα πρέπει να είναι κεντρομόλος, δηλαδή, οι διάφοροι τομείς της να είναι φυσικά προσανατολισμένοι προς τα κεντρικά θεσμικά κτίρια της πόλης, όσο πιο συγκεντρωτική, τόσο το καλύτερο. Η μεσαιωνική δημοκρατική πόλη που σχεδιάστηκε βάσει ενός συστήματος ροών προς και από τον κύριο χώρο συνάθροισης, που μπορούσε να είναι τόσο ένα θρησκευτικό κέντρο (καθεδρικός), η κεντρική αγορά, ή η έδρα των αρχών, ήταν γι αυτόν τον λόγο ιδανική για εξεγέρσεις. Ο καταμερισμός της λειτουργικής εξειδίκευσης και των κατοικημένων περιοχών θα πρέπει να συμπλέκονται άμεσα. Έτσι, το προ-βιομηχανικό μοτίβο των προαστίων, που βασιζόταν στον αποκλεισμό από μια ευκρινώς προσδιορισμένη πόλη των διάφορων ανεπιθύμητων – αν και συχνά απαραίτητων στη ζωή της πόλης – όπως οι μη-κάτοικοι μετανάστες, οι συντεχνίες ή ομάδες των παριών, δε διατάρασσε ιδιαίτερα τη συνοχή του πολεοδομικού συγκροτήματος: η Triana ήταν αλληλένδετη με τη Σεβίλλη, όπως το Shoreditch με το City του Λονδίνου.

Απ' την άλλη, τα πρότυπα προάστια του 19ου αιώνα, που περιζώναν έναν πολεοδομικό πυρήνα μεσοαστικών κατοικημένων ζωνών και βιομηχανικών συνοικειών, γενικά αναπτύσσονταν στις αντιδιαμετρικές άκρες της πόλης, επιρρεάζοντας την πολεοδομική συνοχή αισθητά. Το East End και το West End είναι τόσο φυσικά όσο και πνευματικά απομακρυσμένα το ένα απ' το άλλο. Εκείνοι που ζουν στα δυτικά της Concorde στο Παρίσι ανήκουν σ' έναν διαφορετικό κόσμο απ' αυτούς που ζουν ανατολικά της République. Για να πάμε λίγο μακρύτερα, η περίφημη "κόκκινη ζώνη" προαστίων της εργατικής τάξης που περικυκλώνει το Παρίσι ήταν πολιτικά αξιοσημείωτη, αλλά δεν είχε κάποια εξεγερτική σημασία. Απλώς δεν ήταν μέρος του Παρισιού πλέον, αλλά ούτε σχημάτιζε μια δική της ολότητα, εκτός ίσως για τους γεωγράφους [1].

Όλες αυτές οι παράμετροι, επιρρεάζουν την κινητικότητα των φτωχών της πόλης, αλλά όχι και την πολιτική αποτελεσματικότητά τους. Αυτή εξαρτάται φυσικά απ' την ευκολία με την οποία οι εξεγερμένοι και οι επαναστάτες μπορούν να προσεγγίσουν τις αρχές, και το πόσο εύκολα μπορούν να χαθούν πάλι πίσω. Στην ιδανική εξεγερτική πόλη, οι αρχές – οι πλούσιοι, η αριστοκρατία, η κυβέρνηση, ή οι τοπικές αρχές – θα ήταν όσο πιο παγιδευμένοι στο κέντρο της συγκέντρωσης φτωχών γίνεται. Οι γάλλοι βασιλείς θα διέμεναν στο Palais Royal ή το Λούβρο, κι όχι στις Βερσαλλίες, ο αυστριακός αυτοκράτορας στο Hofburg κι όχι στο Schoenbrunn. Κατά προτίμηση, οι αρχές θα έπρεπε να είναι άμεσα ευάλωτες. Οι άρχοντες που κυβερνούν μια εχθρική πόλη από κάποιο απομονωμένο οχυρό, όπως το φρούριο-φυλακή του Montjuich επί της Βαρκελώνης, μπορεί να εντείνουν τη λαϊκή δυσαρέσκεια, αλλά είναι τεχνολογικά εξοπλισμένοι ώστε να το αντέχουν. Τελικά, η Βασίλισσα θα μπορούσε σχεδόν μετά βεβαιότητας να αντέξει τον Ιούλη του 1789, εάν είχε διανοηθεί κανείς ότι θα μπορούσε να δεχτεί επίθεση. Οι πολιτικές αρχές είναι ασφαλώς εκτεθειμένες σχεδόν εξ ορισμού, μιας και η πολιτική επιτυχία τους εξαρτάται απ' την πεποίθηση ότι αντιπροσωπεύουν τους κατοίκους κι όχι κάποια απομακρυσμένη κυβέρνηση ή τα συμφέροντά της. Εδώ ίσως έγκειται και η κλασική γαλλική παράδοση, σύμφωνα με την οποία οι επαναστάτες κινούνται προς το δημαρχείο κι όχι προς τα βασιλικά ανάκτορα και, τόσο το 1848 όσο και το 1871, εκεί ανακυρήσσονται οι μεταβατικές κυβερνήσεις.

Οι τοπικές αρχές επομένως δημιουργούν σχετικά λίγα προβλήματα στους επαναστάτες (τουλάχιστον μέχρι να αρχίσουν να εφαρμόζουν έναν πολεοδομικό σχεδιασμό). Φυσικά, η αστική ανάπτυξη μπορεί να εκτοπίσει το δημαρχείο από μια κεντρική προς μια πιο απομακρυσμένη τοποθεσία: σήμερα είναι ολόκληρο ταξίδι από τις περιφερειακές γειτονιές του Μπρούκλιν ως το δημαρχείο της Νέας Υόρκης. Απ' την άλλη, σε πρωτεύουσες, η παρουσία της κυβέρνησης, που ευνοεί την αποτελεσματικότητα των ταραχών, αντισταθμίζεται από τα ειδικά χαρακτηριστικά των πόλεων όπου πρίγκηπες ή άλλες κυρίαρχες προσωπικότητες κατοικούσαν, και έχουν ενσωματώσει μια αντιεξεγερτική προκατάληψη. Αυτό προκύπτει τόσο από τις ανάγκες των κρατικών δημοσίων σχέσεων και, λιγότερο ίσως, για λόγους ασφαλείας.

Σε γενικές γραμμές, σε μια αστική πόλη ο ρόλος των κατοίκων στις δημόσιες δραστηριότητες είναι περισσότερο συμμετοχικός, ενώ στις πριγκηπικές ή κυβερνητικές πόλεις, αυτός ενός κοινού χειροκροτητών και θαυμαστών. Οι μεγάλοι ίσιοι δρόμοι που προσφέρονται για χάζι στο παλάτι, τον καθεδρικό, τα κυβερνητικά κτίρια, η τεράστια πλατεία μπροστά απ' το κτίριο των επισήμων, κατά προτίμηση με ένα κατάλληλο μπαλκόνι απ' όπου ευλογούν ή απευθύνονται στα πλήθη, ίσως και ως πεδίο παρελάσεων ή ως αρένα: αυτά αποτελούν την τελετουργική δομή μιας αυτοκρατορικής πόλης. Απ' την Αναγέννηση κι έπειτα, οι μεγάλες δυτικές πρωτεύουσες και οι κατοικίες κατασκευάστηκαν ή τροποποιήθηκαν ανάλογα. Όσο μεγαλύτερη η επιθυμία του ηγεμόνα να εντυπωσιάσει, ή όσο μεγαλύτερη η εμμονή του για μεγαλεία, τόσο πιο φαρδιά, ευθεία και συμμετρική η πρωτιμώμενη διάταξη. Ολοένα και λιγότερες κατάλληλες τοποθεσίες μπορεί να φανταστεί κανείς στο Νέο Δελχί, την Ουάσιγκτον, την Αγία Πετρούπολη, ή αντίστοιχα το Mall και τα ανάκτορα του Μπάκιγχαμ στο Λονδίνο. Δεν πρόκειται απλά για τη διαίρεση μεταξύ μιας λαϊκής και μεσοαστικής ανατολικής και μιας

αριστοκρατικής δυτικής όχθης στο Παρίσι που κατέστησε τα Ηλύσια Πεδία την τοποθεσία της επίσημης και στρατιωτικής παρέλασης της 14 Ιουλίου, ενώ αντίστοιχα οι ανεπίσημες μαζικές διαδηλώσεις επικεντρώνονται στο τρίγωνο Βασιίλλη-Republicue-Nation.

Τέτοιες τελετουργικές τοποθεσίες συνεπάφονται έναν σαφή διαχωρισμό μεταξύ κυριάρχων και υπηκόων, μια αντιπαράθεση μεταξύ μιας απόμακρης και απεχθούς μεγαλοπρέπειας και αριστοκρατίας απ' την μία, κι ενός κοινού προορισμένου να χειροκροτάει από την άλλη. Είναι το πολεοδομικό ισοδύναμο της στοπ-καρέ, ή καλύτερα της όπερας, αυτής της χαρακτηριστικής εφεύρεσης της δυτικής απόλυτης μοναρχίας. Ευτυχώς, για τους πιθανούς παραξένες, αυτή ούτε είναι ούτε ήταν η μόνη σχέση μεταξύ κυριάρχων και υπηκόων στις πρωτεύουσες. Συχνά πράγματι, ήταν η πρωτεύουσα που επεδείκνυε το μεγαλείο του ηγεμόνα, ενώ οι κάτοικοί της, περιλαμβανομένων των φτωχότερων, απολάμβαναν ένα ταπεινό μερίδιο οφελών του μεγαλείου του. Κυρίαρχοι και κυριαρχούμενοι ζούσαν σ' ένα είδος συμβίωσης. Υπ' αυτές τις συνθήκες ήταν που δημιουργήθηκαν οι μεγάλες τελετουργικές οδοί όπως του Εδιμβούργου ή της Πράγας. Τα παλάτια δεν ένιωθαν καμιά ανάγκη να προστατευθούν απ' τις φτωχογειτονιές. Το Hofburg της Βιέννης, που εμφανίζει έναν μεγάλο τελετουργικό χώρο προς τον εξωτερικό κόσμο, ο οποίος περιλαμβάνει τα βιεννέζικα προάστια, έχει μετά βίας μερικά μέτρα οδοστρώματος μεταξύ αυτού και της παλιάς Μέσα Πόλης, στην οποία φαινομενικά ανήκει.

Αυτού του είδους οι πόλεις, συνδυάζοντας τη διάταξη τόσο των αστικών όσο και των πριγκηπικών πόλεων, αποτελούν μια μόνιμη πρόκληση σε ταραχές, καθώς εδώ τα παλάτια και οι επαύλεις των αριστοκρατών, οι αγορές, οι καθεδρικοί, οι δημόσιες πλατείες και οι παράγκες είναι όλα μπλεγμένα μεταξύ τους, οι κυρίαρχοι βρίσκονται στο έλεος του όχλου. Σε ταραγμένους καιρούς θα μπορούσαν να διαφεύγουν στις εξοχικές κατοικίες τους, αλλά αυτό είναι όλο. Η μόνη τους διασφάλιση ήταν να κινητοποιούν τους τακτοποιημένους φτωχούς ενάντια στους άτακτους φτωχούς, μετά από κάθε πετυχημένη εξέγερση, για παράδειγμα την συντεχνία των τεχνητών ενάντια στον "όχλο", ή την Εθνοφρουρά εναντίον των ακτημόνων. Η μόνη τους παρηγοριά ήταν η γνώση ότι οι ανεξέλεγκτες ταραχές και οι εξεγέρσεις σπάνια κρατούσαν πολύ, κι ακόμα πιο σπάνια κατευθύνονταν άμεσα εναντίον των δομών της κατεστημένης εξουσίας και του πλούτου. Πρόκειται για σημαντική παρηγοριά. Ο Βασιλιάς της Νάπολης ή η Δούκισσα της Πάρμας, για να μην αναφέρουμε τον Πάπα, γνώριζαν ότι εάν οι υπήκοοί τους εξεγερθούν, ήταν επειδή ήταν υπερβολικά πεινασμένοι, και σαν μια υπενθύμιση στους πρίγκηπες και στους ευγενείς των καθηκόντων τους, δηλαδή να παρέχουν αρκετά τρόφιμα σε δίκαιες τιμές στην αγορά, αρκετές εργασίες, εφόδια και δημόσια διασκέδαση σύμφωνα με τις ταπεινότερες ανάγκες τους. Η πίστη και η ευσέβειά τους σπάνια υποχωρούσαν, κι ακόμα κι όταν πραγματοποιούσαν αυθεντικές επαναστάσεις (όπως στην Νάπολη το 1799) ήταν περισσότερο πιθανό να υπερασπίζονται την Εκκλησία και τη Βασιλεία ενάντια στους ξένους και τις αθεϊστικές μεσαιές τάξεις.

Εξ ου και η κρίσιμη σημασία στην ιστορία της αστικής δημόσιας τάξης, Γαλλική Επανάσταση του 1789-99, που εγκαθίδρυσε τη σύγχρονη εξίσωση μεταξύ εξέγερσης και κοινωνικής

επανάστασης. Κάθως κυβέρνηση προτιμά φυσικά να αποφύγει τις ταραχές και τις εξεγέρσεις, όπως προτιμά να κρατά τους αριθμούς των δολοφονιών χαμηλά, όμως απουσία ενός αυθεντικού επαναστατικού κινδύνου, οι αρχές δεν είναι τόσο πιθανό να ξεσαλώσουν εναντίον τους. Η Αγγλία του δεκάτου ογδόου αιώνα ήταν ένα διαβόητα ταραχώδες έθνος, με έναν εξίσου διαβόητο μηχανισμό διατήρησης της δημόσιας τάξης. Όχι μόνο μικρότερες πόλεις όπως το Λίβερπουλ και το Νιουκάστλ, αλλά και ολόκληρα κομμάτια του Λονδίνου μπορούσαν να πέσουν στα χέρια του εξεγερμένου πληθυσμού για μέρες. Απ' τη στιγμή που τίποτα δε διακυβεύονταν σε τέτοιες ταραχές, εκτός βέβαια από ένα ποσό ιδιωτικού κεφαλαίου, το οποίο μια εύρωστη χώρα μπορούσε εύκολα να αντικαταστήσει, η γενική άποψη μεταξύ των ανώτερων τάξεων ήταν αδιάφορη, ακόμα και ικανοποιημένη. Οι περικοφόροι ευγενείς περηφανεύονταν για την κατάσταση της ελευθεριότητας που απέτρεπε την ανάδειξη πιθανών τυράννων απ' τις τάξεις του στρατού που στέλνονταν να καταστείλει τους υπηκόους τους, ή της αστυνομίας που τον αρωγούσε. Δεν ήταν παρά μετά τη Γαλλική Επανάσταση που αναπτύχθηκε μια τάση για πολλαπλασιασμό των στρατώνων στις πόλεις, και μόνο μετά τους Χαρτιστές και τους Ριζοσπάστες του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, που τα ωφέλη μιας σύγχρονης αστυνομικής δύναμης κρίθηκαν σημαντικότερα απ' αυτά της αγγλικής ελευθερίας. (Καθώς η δημοκρατία σε επίπεδο βάσος δεν ήταν κάτι που θα μπορούσαν να βασιστούν, η Μητροπολιτική Αστυνομία τέθηκε άμεσα υπό την ευθύνη του Home Office, στην κεντρική κυβέρνηση, όπου ακόμα ανήκει).

Πράγματι, οι τρεις κύριες κυβερνητικές μέθοδοι αντιμετώπισης των ταραχών και εξεγέρσεων προτάθηκαν: συστηματική διευθέτηση της ανάπτυξης στρατευμάτων, ανάπτυξη των αστυνομικών δυνάμεων (οι οποίες έκαναν την εμφάνισή τους στο μέτωπο αυτό μόλις τον 19ο αιώνα), και η ανοικοδόμηση των πόλεων με τρόπους που να ελαχιστοποιούν τις πιθανότητες μιας εξέγερσης. Οι δυο πρώτες δεν είχαν ιδιαίτερη επιρροή στην πραγματική μορφή και δομή των πόλεων, αν και μια μελέτη της κατασκευής και τοποθεσίας των στρατώνων τον 19ο αιώνα θα μπορούσε να δείξει ορισμένα ενδιαφέροντα αποτελέσματα, καθώς και μια μελέτη της κατανομής των αστυνομικών τμημάτων στις γειτονιές των πόλεων. Η τρίτη επιρρέασε την μορφή των πόλεων με θεμελιώδη τρόπο, όπως στο Παρίσι και στη Βιέννη, πόλεις όπου είναι γνωστό πως οι ανάγκες της αντιεξέγερσης επιρρέασαν την πολεοδομική ανοικοδόμηση μετά τις επαναστάσεις του 1848. Στο Παρίσι, ο κύριος στρατιωτικός στόχος της ανοικοδόμησης αυτής φαίνεται να ήταν η διάνοιξη φαρδιών και ίσιων λεωφόρων, όπου θα μπορούσε να βάλει το πυροβολικό και να προωθούνται τα στρατεύματα, ενώ την ίδια στιγμή – προφανώς – η διάσπαση των κύριων συγκεντρώσεων δυνητικών εξεγερμένων στις λαϊκές γειτονιές. Στη Βιέννη, η ανοικοδόμηση πήρε την μορφή κυρίως δυο φαρδιών ομόκεντρων περιφερειακών, του εσωτερικού (που φαρδαίνει με μια ζώνη ανοιχτών χώρων, παρκών, αραιών δημοσίων κτιρίων) απομονώνοντας την παλιά πόλη και το παλάτι απ' τα (κυρίως μεσοαστικά) εσωτερικά προάστια, και του εξωτερικού που αποκόπτει καί τα δύο απ' τα (ολοένα και πιο εργατικά) εξωτερικά προάστια.

Τέτοιες ανοικοδομήσεις μπορούν να προσλαμβάνουν έναν στρατιωτικό χαρακτήρα αλλά μπορεί και όχι. Δε γνωρίζουμε, καθώς το είδος των επαναστάσεων επί των οποίων σκοπεύαν

να κυριαρχήσουν κατά τα φαινόμενα έσβησε στην δυτική Ευρώπη μετά το 1848. (Ωστόσο, είναι γεγονός ότι τα κύρια κέντρα λαϊκής αντίστασης και οδομαχιών της Παρισινής Κομμούνας του 1871, η Μονμάρτη-το βορειοανατολικό Παρίσι, και η Αριστερή Όχθη, ήταν απομονωμένα το ένα απ' τ' άλλο, και όλα μαζί απ' την υπόλοιπη πόλη). Παρολαυτά, επιρρέασαν τους υπολογισμούς των εν δυνάμει επαναστατών. Στις σοσιαλιστικές συζητήσεις της δεκαετίας του 1880, η κοινή άποψη των στρατιωτικών ειδικών που βρίσκονταν μεταξύ των επαναστατών, υπό την ηγεσία του Φρίντριχ Ένγκελς, ήταν ότι ο παλιός τύπος εξέγερσης πια δεν είχε πιθανότητες επιτυχίας, αν και υπήρχαν διαφωνίες μεταξύ τους όσον αφορά την αξία νέων τεχνολογικών συσκευών, όπως τα γοργά αναπτυσσόμενα τότε εκρηκτικά και ο δυναμίτης. Σε κάθε περίπτωση, τα οδοφράγματα, που είχαν κυριαρχήσει στις εξεγερτικές τακτικές απ' το 1830 ως το 1871 (δεν είχαν χρησιμοποιηθεί ιδιαίτερα στην μεγάλη Γαλλική Επανάσταση του 1789-99), τώρα ευνοούνταν ολοένα και λιγότερο. Αντίθετα, οι βόμβες κάθε είδους έγιναν το αγαπημένο μέσο των επαναστατών, αν και όχι τόσο των μαρξιστών, και όχι για αυθεντικά εξεγερτικούς σκοπούς.

Η αστική ανοικοδόμηση, ωστόσο, είχε ακόμη μια, πιθανώς ακούσια, συνέπεια στις εξεγερτικές δυνατότητες, καθώς οι νέες και μεγάλες λεωφόροι παρείχαν έναν ιδανικό χώρο γι' αυτό που θα καταλάμβανε μια σημαντική θέση στα λαϊκά κινήματα, τις μαζικές διαδηλώσεις, ή καλύτερα, τις πορείες. Όσο πιο συστηματικά χαράσσονταν αυτές οι περιφερειακές και προορισμένες για τα μηχανοκίνητα λεωφόροι, τόσο πιο αποτελεσματικά απομονώνονταν από τη γύρω κατοικημένη περιοχή, και τόσο πιο εύκολο ήταν μια συνάθροιση εκεί να καταλήξει προς μια εθιμοτυπική πορεία, παρά σε ταραχές. Το Λονδίνο, όπου δεν υπήρχαν, πάντοτε δυσκολευόταν να αποφύγει αυθόρμητα έκτροπα στη διάρκεια συγκεντρώσεων, είτε συχνότερα να διαλύσει τις μαζικές συνειρμές στην πλατεία Τραφάλγκαρ. Αυτή η τελευταία, γειτνιάζει με ευαίσθητα σημεία όπως η Downing Street, ή σύμβολα εξουσίας και πλούτου όπως τα Pall Mall, τα παράθυρα των οποίων έσπαζαν οι άνεργοι διαδηλωτές στη δεκαετία του 1880.

Μπορεί, φυσικά, κανείς να βγάλει πολλά συμπεράσματα απ' τον πρωταρχικά στρατιωτικό χαρακτήρα της αστικής ανοικοδόμησης. Εν πάσει περιπτώσει, δεν μπορεί να διακριθεί με σαφήνεια από άλλες αλλαγές στις πόλεις του 19ου και 20ού αιώνα, που μείωσαν αισθητά τη δυνατότητα ταραχών. Τρεις απ' αυτές είναι αξιοσημείωτες.

Η πρώτη είναι η υπέρογκη μεγέθυνσή της, που περιορίζει την κυρίως πόλη σε μια διοικητική αφαίρεση, περιβεβλημένη από ένα σύμπλεγμα χωριστών κοινοτήτων ή περιοχών. Με λίγα λόγια, η πόλη έγινε υπερβολικά μεγάλη ώστε να εξεγερθεί ως ένα σώμα. Το Λονδίνο, που μέχρι τον 21ο αιώνα ακόμα στερούνταν με τόσο προφανή τρόπο ένα στοιχειώδες σύμβολο αστικής ενότητας, όπως η φιγούρα ενός δημάρχου, είναι ένα εξαιρετικό παράδειγμα. Έπαψε να είναι μια ταραχώδης πόλη χονδρικά στο χρονικό διάστημα κατά το οποίο αύξησε τον πληθυσμό του από 1 σε 2 εκατομμύρια κατοίκους, δηλαδή στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα. Οι Χαρτιστές του Λονδίνου, για παράδειγμα, μετά βίας υπήρχαν ως ένα αυθεντικά μητροπολιτικό φαινόμενο για πάνω από μια ή δυο μέρες συνεχόμενα. Η πραγματική του

δύναμη έγκειται στις “συνοικείες” στις οποίες είναι οργανωμένο, δηλαδή σε κοινότητες και γειτονιές όπως το Lambeth, το Woolwich, ή το Marylebone, οι σχέσεις των οποίων μεταξύ τους είναι στην καλύτερη μιας χαλαρής γειτνίασης. Ομοίως, οι ριζοσπάστες και οι ακτιβιστές των τελών του 1ου αιώνα, είχαν ουσιαστικά ένα τοπικό έρεισμα. Η πιο χαρακτηριστική οργάνωσή τους ήταν η Metropolitan Radical Federation, ουσιαστικά μια συμμαχία των λεσχών (clubs) των εργαζομένων καθαρά τοπικού χαρακτήρα, σε γειτονιές όπου υπήρχε μια παράδοση ριζοσπαστισμού, όπως το Chelsea, το Hackney, το Clerkenwell, το Woolwich. Η γνωστή λονδρέζικη τάση για χαμηλά κτίρια, και κατά συνέπεια πολεοδομική επέκταση, κατέστησε τις αποστάσεις μεταξύ των κεντρών αυτών σε ανυπέβλητο πρόβλημα για την αυθόρμητη μετάδοση των ταραχών. Πόση επαφή θα μπορούσαν να έχουν το Battersea ή το Chelsea (τότε ακόμα γειτονιές της εργατικής τάξης, που εξέλεγαν σταθερά αριστερούς βουλευτές) με το ταραχώδες East End στην απεργία των λιμενεργατών του 1889. Πόση επαφή, αντίστοιχα, θα μπορούσε να έχει το Whitechapel με το Canning Town; Είναι στη φύση των πραγμάτων, οι άμορφα οικοδομημένες περιοχές που έχουν προκύψει είτε απ’ την επέκταση μιας παλιότερης πόλης είτε απ’ τη συνένωση μεγαλύτερων και μικρότερων αναπτυσσομένων κοινοτήτων, και για τις οποίες τεχνητά ονόματα έπρεπε να επινοηθούν (“πολεοδομικό συγκρότημα”, “Ευρύτερο Λονδίνο”, το Βερολίνο ή το Τόκυο) δεν είναι πόλεις με την παλιά έννοια της λέξης, ακόμα κι αν κατά καιρούς έχουν ενιαία διοίκηση.

Η δεύτερη αλλαγή είναι η αυξημένη τάση για λειτουργικό διαχωρισμό στις πόλεις του 19ου-20ού αιώνα, δηλαδή, απ’ την μια, η ανάπτυξη εξειδικευμένης βιομηχανίας, επιχειρήσεων, διοίκησης, και άλλων κέντρων ή ανοιχτών χώρων, κι απ’ την άλλη, ο γεωγραφικός διαχωρισμός των τάξεων. Ξανά εδώ το Λονδίνο ήταν η πρωτοπόρος πόλη, όντας ένας συνδυασμός τριών διαχωρισμένων μονάδων – του διοικητικού κέντρου του Westminster, του εμπορικού κέντρου του Λονδίνου, και του λαϊκού Southwark πέρα απ’ το ποτάμι. Μέχρι ενός σημείου, η ανάπτυξη αυτής της σύνθετης μετρόπολης ενθάρρυνε τους πιθανούς ταραχοποιούς. Η βόρεια και η ανατολική πλευρά του City of London και το Southwar όπου η εμπορική κοινότητα συνόρευε σε κάθε μεριά με γειτονιές εργατών, τεχνιτών, και το λιμάνι – καθεμιά τους εξίσου φιλόξενη στις ταραχές, όπως των υφαντουργών του Spitalfield ή των ριζοσπαστών του Clerkenwell – σχημάτιζαν φυσικά σημεία ανάφλεξης. Αυτές ήταν οι εστίες όπου ξέσπασαν μερικές απ’ τις ισχυρότερες ταραχές του 18ου αιώνα. Το Westminster είχε έναν δικό του πληθυσμό από τεχνίτες και διάφορους φτωχούς, των οποίων η εγγύτητα στους βασιλείς και στο κοινοβούλιο και η τυχαιότητα μιας ασυνήθιστης δημοκρατικής τάσης σ’ αυτήν την περιφέρεια, τους μετέτρεψαν σε μια εξαιρετική ομάδα πίεσης για αρκετές δεκαετίες απ’ τα τέλη του 18ου και μεσοάντη του 19ου αιώνα. Η περιοχή μεταξύ City και Westminster, που καλυπτόταν από μια ασυνήθιστα πυκνοκατοικημένη παραγκούπολη, κατοικημένη από εργάτες, μετανάστες και τους κοινωνικά περιθωριοποιημένους (Drury Lane, Covent Garden, St. Giles, Holborn), θα κοινωνήσει την έξαψη του μητροπολιτικού δημόσιου βίου.

Ωστόσο, καθώς ο καιρός περνούσε, το μοτίβο αυτό απλοποιήθηκε. Η πόλη του 19ου αιώνα έπαψε να είναι κατοικημένη ζώνη, και μετατράπηκε ολόενα και περισσότερο σε μια καθαρά επιχειρηματική ζώνη, ενώ το λιμάνι μεταφέρθηκε προς τις εκβολές του ποταμού, οι μεσαίες

και μικρομεσαίες τάξεις της πόλης μετακινήθηκαν προς περισσότερο ή λιγότερο απομακρυσμένα προάστια, αφήνοντας στο East End μια ολόενα και πιο ομογενή ζώνη φτωχών. Τα βόρεια και τα δυτικά όρια του Westminster πέρασαν στα χέρια της μεσαίας και ανώτερης τάξης, με οικισμούς που σχεδιάστηκαν από τους γαιοκτήμονες ή κερδοσκόπους μεσίτες, πιέζοντας έτσι τα κέντρα των τεχνιτών, των εργατών, κι άλλων που έτειναν περισσότερο προς τον ριζοσπαστισμό και τις ταραχές (Chelsea, Notting Hill, Paddington, Marylebone), ωθώντας τα σε μια περιφέρεια ολόενα και πιο απομακρυσμένη απ' το υπόλοιπο του ριζοσπαστικού Λονδίνου. Οι φτωχογειτονιές μεταξύ των δυο πόλεων επέζησαν για καιρό ακόμα, όμως από τις αρχές του 20ού αιώνα διασπάστηκαν κι αυτές σε μικρότερους θύλακες απ' την αστική ανοικοδόμηση που έδωσε στο Λονδίνο ορισμένες απ' τις πιο ωχρές αρτηρίες (Shaftesbury Avenue, Roseberry Avenue) καθώς και μερικές απ' τις πιο πομπώδεις (Kingsway, Aldwych), και μια εντυπωσιακή συσσώρευση στρατιωτικοποιημένων κατοικιών για να χωρέσουν βολικά το προλεταριάτο της Drury Lane και του Saffron Hill. Το Covent Garden και το Soho (που εξέλεξαν κομμουνιστές δημοτικούς συμβούλους μέχρι το 1945) είναι ίσως τα τελευταία απομεινάρια της παλιομοδίτικης μητροπολιτικής αναταραχής στο κέντρο της πόλης. Μέχρι και τα τέλη του 19ου αιώνα, το δυνητικά ταραχώδες Λονδίνο είχε ήδη διασπαστεί σε περιφερειακούς τομείς ποικίλου μεγέθους (με το αχανές East End να είναι ο μεγαλύτερος απ' αυτούς), γύρω από ένα μη-κατοικημένο City και West End, κι ένα αδιαπέραστο τοίχος μεσοαστικών γειτονιών, κι όλα αυτά περικυκλωμένα με τη σειρά τους από προάστια της μεσαίας ή μικρομεσαίας τάξης.

Τέτοια μοτίβα διαχωρισμού αναπτύχθηκαν στις πολυπληθέστερες και πιο αναπτυσσόμενες δυτικές πόλεις από τις αρχές του 19ου αιώνα, αν και τα κομμάτια του ιστορικού κέντρου τους που δεν μεταμορφώθηκαν σε θεσμικές ή επιχειρηματικές ζώνες, ορισμένες φορές διατηρούν ίχνη της παλιάς δομής τους, κάτι που μπορεί να παρατηρηθεί ακόμα στη γειτονιά με τα κόκκινα φανάρια του Άμστερνταμ. Η μεταστέγαση της εργατικής τάξης του 20ού αιώνα και ο σχεδιασμός βάσει της μηχανοκίνητης συγκοινωνίας διέλυσαν ακόμα περισσότερο την πόλη ως πιθανή εστία ταραχών. (Ο σχεδιασμός του 19ου αιώνα βάσει των σιδηροδρόμων, είχε το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα, συχνά αναδημιουργώντας ανάμεικτες κοινωνικά και περιθωριακές συνοικίες γύρω απ' τους νέους σταθμούς). Η πρόσφατη τάση για μεταστέγαση των βασικών υπηρεσιών όπως οι κεντρικές αγορές, από το κέντρο προς την περιφέρεια των πόλεων, θα προχωρήσει αναμφίβολα αυτή τη διάλυση.

Είναι λοιπόν οι αστικές ταραχές και οι εξεγέρσεις προορισμένες να εξαφανιστούν; Προφανώς όχι, αν μη τι άλλο τα τελευταία χρόνια έχουν στιγματιστεί από μια επανεμφάνιση αυτού του φαινομένου σε ορισμένες απ' τις πιο σύγχρονες πόλεις, αν και υπήρξε επίσης μια παρακμή σε ορισμένα απ' τα πιο παραδοσιακά κέντρα μιας τέτοιας δραστηριότητας. Οι λόγοι είναι κυρίως κοινωνικοί και πολιτικοί, όμως ίσως αξίζει να εξετάσουμε εν συντομία τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης πολεοδομίας που τις ενθαρρύνουν.

Η σύγχρονες μαζικές συγκοινωνίες είναι ένα απ' αυτά. Η μηχανοκίνητη συγκοινωνία έχει μέχρι στιγμή συνεισφέρει κυρίως στην κινητοποίηση εκείνης της κανονικά ατάραχης ομάδας, της

μεσαίας τάξης, μέσω πρακτικών όπως οι μηχανοκίνητες διαδηλώσεις (οι Γάλλοι και οι Αλγερινοί ακόμα θυμούνται τα μαζικά κορναρίσματα των αντιδραστικών που φώναζαν "Αλγερία Γαλ-λι-κή!") και κυρίως εκείνου του φυσικού μέσου σαμποτάζ και πάθους, του μπλοκαρίσματος της κυκλοφορίας. Επίσης, τα αυτοκίνητα έχουν χρησιμοποιηθεί από ακτιβιστές στις βορειοαμερικανικές ταραχές, και που παρεμποδίζουν τη δράση της αστυνομίας στον δρόμο, καθώς σχηματίζουν προσωρινά οδοφράγματα κατά τη στάση. Επιπλέον, η μηχανοκίνητη μεταφορά διαδίδει τα νέα των ταραχών πέρα από την άμεση περιοχή της επίδρασής τους, καθώς τόσο τα ΙΧ όσο και τα λεωφορεία αναγκάζονται να αλλάξουν τα δρομολόγιά τους.

Οι δημόσιες συγκοινωνίες, και ειδικά οι υπόγειοι σιδηρόδρομοι, που και πάλι χτίζονται σε αρκετές μεγαλουπόλεις σε μεγάλη κλίμακα, είναι ακόμα πιο άμεσα σχετικοί. Δεν υπάρχει καλύτερο μέσο μεταφοράς μεγάλου πλήθους πιθανών ταραχοποιών, γρήγορα και σε μεγάλες αποστάσεις από συρμούς που αναχωρούν σε τακτά χρονικά διαστήματα. Αυτός είναι κι ένας από τους λόγους που το Δυτικό Βερολίνο έχει μια μάλλον αποτελεσματική δύναμη ταραχοποιών: το μετρό συνδέει την πανεπιστημιούπολη του Ελεύθερου Πανεπιστημίου που έχει χτιστεί μεταξύ απομονωμένων και θεαματικά μεσοαστικών κατοικιών και των κήπων του Dahlem, κατευθείαν με το κέντρο της πόλης.

Πιο σημαντικοί κι από τις μεταφορές, είναι δυο άλλοι παράγοντες: η αύξηση στον αριθμό των κτιρίων εναντίον των οποίων αξίζει να γίνει ένα μπάχαλο, ή να τεθούν υπό κατάληψη, και η εξέλιξη της γειννιάσής τους με συνοικισμούς πιθανών ταραχοποιών. Έτσι, αν και είναι γενικά αληθές ότι η έδρα της κυβέρνησης ή των τοπικών αρχών είναι ολοένα και πιο απομακρυσμένα από τις ταραχώδεις συνοικίες, και οι πλούσιοι κι ευγενείς σπάνια ζουν σε παλάτια στο κέντρο (τα διαμερίσματα είναι ταυτόχρονα λιγότερο εκτεθειμένα και πιο ανώνυμα), ωστόσο οι διάφοροι ευαίσθητοι θεσμοί έχουν πολλαπλασιαστεί. Υπάρχουν τα κέντρα των επικοινωνιών (τηλεφωνία, ραδιόφωνο, τηλεόραση). Ακόμα και ο λιγότερο έμπειρος οργανωτής ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος αλλά και μιας εξέγερσης γνωρίζει τη σημασία τους. Υπάρχουν τα γιγαντιαία γραφεία των εφημερίδων, ευτυχώς τόσο συχνά συγκεντρωμένα στα παλιά κέντρα των πόλεων, που παρέχουν αξιόλογες ποσότητες υλικού για οδοφράγματα, κάλυψη ή φωτιά, όπως τα φορητά διαμοιχία, πάκοι χαρτιού, εκτυπωτικό υλικό. Όλα αυτά χρησιμοποιούνταν για τους σκοπούς των οδομαχιών ευρέως μέχρι το 1919 στο Βερολίνο, από τότε και μετά όμως όχι ιδιαίτερα. Υπάρχουν, όπως όλοι γνωρίζουμε πια, τα πανεπιστήμια. Αν και η γενική τάση μεταφοράς τους εκτός του κέντρου της πόλης έχει ελαχιστοποιήσει τις εξεγερτικές δυνατότητές τους, υπάρχουν ακόμη αρκετοί ακαδημαϊκοί χώροι που ξέμειναν στο μέσο μεγάλων πόλεων προς ικανοποίηση των ακτιβιστών. Εκτός αυτών, η έκρηξη της ανωτάτης εκπαίδευσης έχει γεμίσει τα πανεπιστήμια ασφυκτικά με χιλιάδες ή ακόμα και δεκάδες χιλιάδες πιθανούς διαδηλωτές ή μαχητές. Υπάρχουν, πάνω από όλα, τράπεζες και μεγάλες επιχειρήσεις, συμβολικά και πραγματικά στοιχεία της δομής εξουσίας, που ολοένα και περισσότερο συγκεντρώνονται σ' αυτούς τους όγκους κρυστάλλου και τσιμέντου στους οποίους ο ταξιδιώτης εύκολα αναγνωρίζει το κέντρο μιας πρότυπης πόλης του 21ου αιώνα.

Θεωρητικά, το καθένα απ' αυτά θα μπορούσε από μόνο του να βρίσκεται στο στόχαστρο των ταραχοποιών όσο και τα δημαρχεία ή τα κοινοβούλια, καθώς η IBM, η Shell, ή η General Motors έχουν τουλάχιστον τόσο βάρος όσο και οι περισσότερες κυβερνήσεις. Οι τράπεζες εδώ και καιρό έχουν συνειδητοποιήσει το πόσο ευάλωτες είναι, και σε ορισμένες λατινικές χώρες – η Ισπανία είναι ένα καλό παράδειγμα – ο συνδυασμός συμβολικής αρχιτεκτονικής χλιδής και βαριάς οχύρωσης παρέχει το πλησιέστερο παράδειγμα μεσαιωνικής ακρόπολης όπου αμπαρώνονταν οι φεουδάρχες τον μεσαίωνα. Ακόμη κι αν τις αντικρύσει κανείς υπό ισχυρή αστυνομική περιφρούρηση σε στιγμές έντασης είναι μια εκπαιδευτική εμπειρία, ωστόσο, στην πραγματικότητα, οι μόνοι πρωταθλητές της άμεσης δράσης που συστηματικά προσελκύνονται απ' αυτές είναι οι απολίτικοι ληστές και οι επαναστάτες "απαλλοτριωτές". Αν όμως εξαιρέσουμε κάποια πολιτικά και οικονομικά αμελητέα σύμβολα του αμερικανικού τρόπου ζωής όπως οι τα Ξενοδοχεία Hilton, και τα περιστασιακά αντικείμενα μιας συγκεκριμένης εχθρότητας όπως η Dow Chemical, οι ταραχές σπάνια στοχεύουν άμεσα κάποιο απ' τα κτίρια των μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων. Δεν είναι ιδιαίτερα ευάλωτα. Θα χρειαζόταν κάτι παραπάνω από μερικές σπασμένες βιτρίνες ή ακόμα και μια κατάληψη μερικών τετραγωνικών απ' τα γραφεία τους, για να διακοπεί η ομαλή λειτουργία μιας σύγχρονης εταιρίας πετρελαίου.

Απ' την άλλη όμως, το "κέντρο" (downtown) είναι ευάλωτο συλλογικά. Η διακοπή της κυκλοφορίας, το κλείσιμο των τραπεζών, οι υπάλληλοι γραφείων που δεν μπορούν ή απλά δεν πάνε στη δουλειά, οι επιχειρηματίες που κλείνονται αβοήθητοι στα ξενοδοχεία χάνοντας τα ραντεβού τους, ή ανήμποροι να φτάσουν στους προορισμούς τους: όλα αυτά παρεμβαίνουν πολύ σοβαρά στις δραστηριότητες μιας πόλης. Μάλιστα, κάτι τέτοιο κόντεψε να γίνει στις ταραχές του 1967 στο Νητρώιτ. Επιπλέον, σε πόλεις που αναπτύσσονται σύμφωνα με το βορειοαμερικανικό μοτίβο, κάτι τέτοιο είναι πιθανό να συμβεί αργά ή γρήγορα. Διότι, είναι γνωστό ότι οι κεντρικές ζώνες μιας πόλης, όπως και το άμεσο περιβάλλον τους γειμίζουν με τις μειονότητες των φτωχών μόλις οι πιο εύποροι λευκοί τις εγκαταλείψουν για κάποιο προάστιο. Τα γκέπτο κυκλώνουν το κέντρο σαν σκοτεινές και φουρτουνιασμένες θάλασσες. Είναι αυτή ακριβώς η συσσώρευση των πιο άπορων και ανεξέλεγκτων δίπλα σε λίγα ασυνήθιστα ευαίσθητα αστικά κέντρα που δίνει στους αγωνιστές έστω και μιας μικρής μειοψηφίας την πολιτική δυνατότητα, την οποία οι ταραχές των μαύρων σίγουρα θα στερούνταν, εάν το 10-15% του πληθυσμού των ΗΠΑ που αποτελούν οι αφροαμερικάνοι ήταν πιο ομοιόμορφα κατανεμημένο σ' αυτήν την πελώρια και σύνθετη χώρα.

Παρολαυτά, ακόμα κι αυτή η αναβίωση των ταραχών στις δυτικές πόλεις είναι σχετικά περιορισμένη. Ένας ευφυής και κυνικός αστυνομικός διευθυντής θα θεωρούσε πιθανότατα όλα τα έκτροπα που συνέβησαν στις δυτικές πόλεις τα πρόσφατα χρόνια ως μικρο-επεισόδια, που μεγενθύνονται από τον δισταγμό ή την ανικανότητα των αρχών και την επίδραση της εκτεταμένης δημοσιότητας. Με εξαίρεση τις ταραχές του Quartier Latin τον Μάη του 1968 στο Παρίσι, καμιά τους δεν έμοιαζε σαν να μπορεί, ή ακόμα και σαν να σκοπεύει, να ανατρέψει κυβερνήσεις. Όποιος επιθυμεί να κρίνει ο ίδιος τί ήταν μια αυθεντική old-style εξέγερση των φτωχών της πόλης, ή ένας σοβαρός ένοπλος ξεσηκωμός, και τί μπορούν να πετύχουν, πρέπει να πάει στις πόλεις του αναπτυσσόμενου κόσμου: Στην εξέγερση της

Νάπολης ενάντια στους Γερμανούς το 1943, στην Αλγερινή Κάσπα του 1956 (εξαιρετικές ταινίες έχουν βγει σχετικά μ' αυτήν την εξέγερση), στην Μπογκοτά του 1948, πιθανόν στο Καράκας και σίγουρα στον Άγιο Δομήνικο του 1965.

Η αποτελεσματικότητα των σύγχρονων ταραχών στις δυτικές πόλεις, δεν οφείλεται τόσο στην πραγματική δραστηριότητα των ταραχοποιών, όσο στο πολιτικό τους πλαίσιο. Στα γκέττο των ΗΠΑ επέδειξαν ότι οι μαύροι δεν είναι πια διατεθειμένοι να δεχθούν την μοίρα τους παθητικά, και καθ'αυτὸν τον τρόπο επιτάχυναν την ανάπτυξη της μαύρης πολιτικής συνείδησης και τον φόβο των λευκών. Ωστόσο, ποτέ δεν πήραν τον χαρακτήρα σοβαρής άμεσης απειλής ακόμα και για τις τοπικές δομές εξουσίας. Στο Παρίσι απέδειξαν την αστάθεια ενός φαινομενικά σταθερού και μονολιθικού καθεστώτος. (Η πραγματική δύναμη πυρός των εξεγερμένων δε δοκιμάστηκε ποτέ πραγματικά, αν και ο ηρωισμός τους είναι αναμφίβολος: λιγότεροι από 2 ή 3 ανθρώπους σκοτώθηκαν, κι αυτοί σχεδόν σίγουρα από ατύχημα). Σε κάθε άλλο μέρος, οι φοιτητικές διαδηλώσεις και ταραχές, αν και με αρκετή επίδραση εντός των πανεπιστημίων, εκτός τους δε συνιστούσαν παρά μια αστυνομική δουλειά ρουτίνας.

Όμως αυτό μπορεί να ισχύει και για όλες τις αστικές ταραχές, γι αυτό και μια μελέτη του συσχετισμού τους με διαφορετικούς τύπους πόλεων είναι ένα αρκετά σημαντικό έργο. Το Γεωργιανό Δουβλίνο, δεν προσφέρεται εύκολα για εξεγέρσεις, και ο πληθυσμός του, ακόμα και όσοι προσφέρονται περισσότερο, δεν έχουν δείξει κάποια ιδιαίτερη τάση πρόκλησης ή έστω συμμετοχής σε εξεγέρσεις. Η εξέγερση του Πάσχα (Easter Rising) έλαβε χώρα εκεί επειδή εκεί ήταν η πρωτεύουσα, όπου υποτίθεται ότι λαμβάνονται οι βασικές εθνικές αποφάσεις, και παρόλο που απέτυχε πολύ γρήγορα, έπαιξε έναν σημαντικό ρόλο στην επίτευξη της ιρλανδικής ανεξαρτησίας, επειδή ήταν τέτοια η κατάσταση στην Ιρλανδία το 1917-21 που επέτρεψε κάτι τέτοιο. Η Αγία Πετρούπολη, που χτίστηκε απ' το μηδέν βάσει ενός γιγαντιαίου και γεωμετρικού σχεδιασμού, είναι χαρακτηριστικά αποτρεπτική για κάθε είδους οδοφράγματων ή οδομαχιών, ωστόσο η Ρωσική Επανάσταση ξεκίνησε και πέτυχε εκεί. Αντίθετα, το παροιμιώδες οικιστικό χάος της Βαρκελώνης, με τα παλιότερα κομμάτια της πόλης που φαίνονται ιδανικά για ταραχές, σπάνια παρήγαγε εξεγέρσεις. Ο καταλανικός αναρχισμός, με όλους τους βομβιστές τους, τους πιστολέρος, τους ενθουσιώδεις οπαδούς της άμεσης δράσης, μέχρι το 1936 δεν ήταν παρά ένα σύνθημα δημόσιας τάξης για τις αρχές, τόσο περιορισμένο που οι ιστορικοί εκπλήσσονται όταν βλέπουν πόσο λίγοι αστυνομικοί υποτίθεται ότι (μάλλον αναποτελεσματικά) διασφάλιζαν την προστασία τους.

Οι επαναστάσεις προκύπτουν από πολιτικές καταστάσεις, κι όχι επειδή από κάποια πολεοδομική ευκολία για εξέγερση. Παρολαυτά, μια αστική ταραχή, ή ένας αυθόρμητος ξεσηκωμός μπορεί να η φωτιά που θα κάνει τον κινητήρα της επανάστασης να πάρει μπρος. Μια φωτιά που είναι πιθανότερο ν' ανάψει σε πόλεις που ενθαρρύνουν ή διευκολύνουν την εξέγερση. Ένας φίλος μου, που έτυχε να ηγηθεί της εξέγερσης του 1944 ενάντια στους Γερμανούς στο Quartier Latin του Παρισιού, περπάτησε στην περιοχή το ξημέρωμα μετά την Νύχτα των Οδοφραγμάτων το 1968, αντικρύζοντας με συγκίνηση ότι οι νεαροί που δεν είχαν καν γεννηθεί το 1944 είχαν στήσει αρκετά απ' τα οδοφράγματά τους στα ίδια ακριβώς σημεία

με τότε. Κι ακόμα, θα προσέθετε ένας ιστορικός, στα ίδια μέρη που είχαν στηθεί τα οδοφράγματα του 1830, του 1848 και του 1871. Δεν προσφέρεται κάθε πόλη τόσο φυσικά σ' αυτήν την εξάσκηση, όπου κάθε γενιά εξεγερμένων θυμάται ή ανακαλύπτει εκ νέου τα πεδία των μαχών των προγόνων της. Έτσι τον Μάη του 1968 οι πιο σφοδρές συγκρούσεις συνέβησαν γύρω απ' τα οδοφράγματα της οδού Gay Lussac και πίσω απ' την οδό Soufflot. Σχεδόν έναν αιώνα νωρίτερα, στην Κομμούνα του 1871, ο ηρωικός Raoul Rigault που διέταξε το στήσιμο οδοφραγμάτων στην ίδια εκείνη περιοχή, συνελήφθη και σκοτώθηκε – την ίδια εκείνη μέρα του Μάη – απ' τους Βερσαγιέζους. Δεν είναι κάθε πόλη σαν το Παρίσι. Η ιδιαιτερότητά του μπορεί να μην είναι πια αρκετή να επαναστατικοποιήσει τη Γαλλία, όμως η παράδοση και το περιβάλλον είναι ακόμα αρκετά ισχυρά για να παράγουν ότι πιο κοντινό σε μια επανάσταση, σε μια ανεπτυγμένη δυτική χώρα.

Σημειώσεις:

[1] Το κατά πόσο αυτά τα προάστια της εργατικής τάξης μπορούν να απομονωθούν απ' το κέντρο της πόλης και να παραμείνουν άμεσος παράγοντας των εξεγέρσεων είναι ένα ενδιαφέρον ερώτημα. Το Sans στη Βαρκελώνη, το μεγάλο οχυρό του αναρχισμού, δεν έπαιξε κάποιον σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του 1936, ενώ το Floridsdorf στη Βιέννη, ένας εξίσου ισχυρός θύλακας του σοσιαλισμού, δεν κατάφερε πολύ περισσότερα απ' το να μείνει σε απομόνωση αφότου οι εξεγέρσεις στην υπόλοιπη πόλη ηττήθηκαν το 1934.